

MAKTABGACHA KATTA YOSHLI BOLALARDA IJTIMOYIY ONGNI SHAKLLANTISH

X.M.Xo'jamatova

Qo'qon Universiteti "Ta'lim" kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6985062>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ijtimoiy ongini shakllantirishdagi olimlarning ilmiy qarashlari, maktabgacha talim tizimida shaxsiyatning ijtimoiy rivojlanishi masalalari, ilmiy qarashlar sosida bir qancha ong turlarini o'rganish, bola shaxsini ijtimoiylashuvi hodisasini tadqiq etish borasida xulosa va tafsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, jamiyat, rivojlanish, ong shakllari, ijtimoiylashuv bosqichlari.

ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. В данной статье представлены научные взгляды ученых на формирование общественного сознания старших дошкольников, выводы и рекомендации по вопросам социального развития личности в системе дошкольного образования, изучению нескольких типов сознания по научным взглядам, исследованию явления социализации личности ребенка.

Ключевые слова: человек, общество, развитие, формы сознания, этапы социализации.

FORMATION OF PUBLIC CONSCIOUSNESS IN PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. This article presents the scientific views of scientists on the formation of the social consciousness of older preschoolers, conclusions and recommendations on the social development of the individual in the system of preschool education, the study of several types of consciousness according to scientific views, the study of the phenomenon of socialization of the child's personality.

Keywords: man, society, development, forms of consciousness, stages of socialization.

KIRISH

Maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy rivojlanishini umumiy tasir omillariz tasavvur etib bo'lmaydi. Umumiy manoda ijtimoiylashuv-bu o'quvchining jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy-axloqiy me'yorlar va xulq-atvor qoidalarini o'zlashtirish jarayoni. Ijtimoiylashuv-bu butun hayot davomida davom etadigan doimiy jarayon.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Maktabgacha yoshdagi bolalikda bu birinchi navbatda ijtimoiy hayot normalarini o'zlashtirishdir. Bolaning ijtimoiy rivojlanishida etakchi o'rinni o'z xalqining axloqiy qadriyatlarini o'zlashtirish va keyinchalik umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni bilish va egallash egallaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy xulq-atvori tajribasi kattalar bilan muloqot jarayonida shakllanadi va tengdoshlari bilan turli xil qo'shma tadbirlar va munosabatlarda mustahkamlanadi. Shaxsiyatning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishi bolalar axloqiy munosabatlarga kirishish jarayonida sodir bo'ladi. Maktabgacha yoshda allaqachon ushbu munosabatlar kattalarning ma'lum qoidalari, ko'rsatmalari va talablari asosida qurilgan.

TADQIQOT NATIJALARI

Shaxsning jamiyatdan tashqarida rivojlanishi va mavjud bo'lishi mumkin emas, shuning uchun har bir kishi ma'lum darajada jamiyat fikriga bog'liq. Ammo individual tafakkur chegarasi aynan qayerda tugaydi va jamoatchilik tafakkur doirasi qayerdan boshlanadi? Va jamiyat a'zosi holda o'z shaxsiy xususiyatlarini saqlab qolish mumkinmi? Keling, bu qiyin, ammo qiziqarli savollarni tushunishga harakat qilaylik: biz ijtimoiy ong nima ekanligi, ijtimoiy ongning shakllari va darajalarini ko'rib chiqamiz, ijtimoiy ongning asosiy elementlarini tahlil qilamiz.

Ijtimoiy ong - bu ma'lum bir jamiyatning o'z mavjudligini anglash ko'lami bo'yicha xarakterli bo'lgan g'oyalar, qarashlar va qiymat mulohazalari yig'indisidir. Ushbu hodisaning asosi alohida shaxslarning ongidir. Biroq, ijtimoiy ong muayyan jamiyat a'zolarining ko'pgina onglarining oddiy majmui sifatida faoliyat ko'rsatishga qodir emas sababi har bir shaxsda o'ziga xos, betakror takakkur mavjuddir. Ijtimoiy ongning shakllanishi ijtimoiy borliqning shakllanishi bilan bir vaqtda sodir bo'lgan, ongning mohiyati esa jamiyat borlig'ini bir vaqtning o'zida ijodiy o'zgarishi bilan anglashdadir. Jamiyat shakllanishining dastlabki bosqichlarida ijtimoiy tafakkur borliqning sezilarli ta'siri ostida bo'lgan bo'lsa, keyinchalik bu ta'sir bilvosita - davlat, diniy va huquqiy institutlar orqali ongning borliqqa teskari bevosita ta'siriga aylandi. Shunday qilib, ijtimoiy fikrlash borliqning qayta tuzilishiga hissa qo'shdi[2].

MUHOKAMA

Asosan shaxsda ijtimoiy ongni shakllantirish har bir bolani maktabgacha yosh davrida bog'chada yoki jamoaviy o'yingohlarda, oilada boshlanadi. Bu yosh chegarasi esa bolaning 5-6 yoshlarida o'yin, o'qish, mehnat faoliyati bilan uzviy bog'langan holda olib boriladi. Ayni shu maktabgacha yosh davrida bola shaxs sifatida shakllanish jarayonini boshidan kechirayotgan, tevarak atrofni anglashga, o'z "Men" ligini ustun qo'yishga, voqea hodisalarni ongli tarzda analiz sintez qilishga, ja'miyat a'zosi bo'lishga harakat qilayotgan yosh davri hisoblanadi[3].

Biz quyida 5-6 yoshli maktabgacha yosh davrida bo'lgan bolalarda bir qancha ijtimoiy ong turlarini shakllantirish bo'yicha psixolog va pedagoglarning ilmiy qarashlarini ko'rib o'tamiz.

Ijtimoiy ong turli daraja va shakllar ro'yxatiga ega bo'lgan ancha murakkab va hajmli ichki tuzilish bilan tavsiflanadi. Ijtimoiy ong shakllari ham aqliy, ham axloqiy jihatdan atrofda voqelikni o'zlashtirishning turli usullari deb ataladi. Shunday qilib, ijtimoiy fikrlash turlariga quyidagilar kiradi:

1. Siyosiy ong - bu jamiyatga siyosat sohasini tushunishga imkon beradigan tizimlashtirilgan bilim va mulohazalar majmuidir. Siyosiy ong ijtimoiy ongning bir turi bo'lib, bu ongni bolalarda shakllantirishda fransuz psixologi J.Piaje o'z ilmiy asar va tadqiqotlarida "Rolli" o'yinlar va "Sotsiometriya" metodikasidan foydalanishni tavsiya etadi. Sababi bu yosh davrida bolalar o'yinlar orqali o'zlariga "Lider" tanlash, uning hatti-harakatlariga baho berish, yoki "Lider" ni alishtirish, ovoz berish kabi siyosiy ongning ilk sodda ko'rinishlaridan foydalanishlari mumkin.

2. Huquqiy ong - jamiyatning huquqdan xabardorligi va uni qo'llash bilan bog'liq bo'lgan bilim va qadriyat mulohazalari yig'indisidir. Asosan bu ong shaklini bolalarda shakllantirish uchun rus psixologi D.B. Elkonin tomonidan hatti harakatlarni chegaralab berish va faoliyatning natijasiga javobgarlik hissini ta'kidlash kerakligi ilgari surilgan[4].

3. Axloqiy ong - olimlar tomonidan alohida shaxslar o'rtasidagi, shuningdek, muayyan shaxs va jamiyat va boshqalar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish uchun mo'ljallangan axloqiy tamoyillarning tarixan shakllangan ro'yxati sifatida tushuniladi. Ijtimoiy ongning bu

turini bolalarda shakllantirish uchun psixolog olimlar “Ertak terapiya” dan foydalanish kerakligini uqtirishadi.

4. Estetik ong - atrofimizdagi voqelikni go'zallik va yuksak, fojiali va kulgili va boshqalar bilan bog'liq bo'lgan murakkab tajribalar to'plami orqali aks ettiradi. U bolalarning ijodiy faoliyatiga, san'at sohasiga yo'naltirilgan ommaviy did va imidjini shakllantiradi.

5. Diniy ong - yosh bolalarning ilohiy kuchlarga bo'lgan munosabati va ular to'g'risidagi tasavvuri bilan ifodalanadi. Shuningdek, u ijtimoiy tafakkurning boshqa shakllari, birinchi navbatda, uning axloqiy tarkibiy qismi bilan bog'liq. Amerikalik psixolog Uilyam Jeyms yosh bolalarda diniy ongni shakllantirishda rivoyatlar, yaxshilik va yovuzlik o'rtasidagi kurash, salbiy va ijobiy qahramonlardan foydalanishni tavsiya etadi[6].

6. Tabiiy-ilmiy ong - tabiat, odamlar va jamiyat haqidagi tasdiqlangan va ilmiy asoslangan bilimlar tizimi. Ushbu turdagi ong har qanday sivilizatsiyaning eng muhim xususiyatlaridan biridir. Shu sababdan ham ingliz olimi E.Erikson yosh bola shaxs sifatida o'zligini anglay boshlagan davrdan boshlab, bolaga har bir voqea hodisani kichik detallarga bo'lgan holda tushuntirishni hamda ularga kerakli sodda ilmiy jarayonlarni tushuntirishni taklif etgan.

7. Iqtisodiy ong - jamiyat tomonidan iqtisodiyot va jamiyatning iqtisodiy ehtiyojlari to'g'risida to'plangan, muayyan iqtisodiy voqelik bilan shakllangan bilimlarni aks ettiradi. Asosan bunga misol qilib “Marshmello” ekperimentini keltirib o'tishimiz mumkin. Ya'ni yosh bolalarda tejash, foyda ko'rish, yanada ko'proq jamg'arish haqidagi ilk sodda tushunchalar ushbu eksperimentda yaqqol ko'rsatib o'tilgan.

8. Ekologik ong - deganda tabiat va odamlar o'rtasidagi munosabatlar haqidagi ma'lumotlar yig'indisi tushuniladi, ongning bu shaklini yosh bolalarda maqsadli ravishda shakllantirish uchun Ingliz ekologi R.David tomonidan ularni ekskursiyalarga olib chiqish, oldingi va hozirgi geografik tizimni solishtirish tavsiya etilgan[5].

XULOSA

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, ijtimoiy ong shakllari xilma-xilligi bilan ajralib turadi, bu jarayonni yosh bolalarda shakllantirish uchun psixologik, pedagogik usullardan keng foydalanishimiz va ularga yuqorida sanab o'tilgan jarayonlar haqida kengroq bilim va ko'nikmalar berishimiz talab etiladi.

REFERENCES

1. Богдановъ А. Наука объ общественномъ сознаниі. (Краткый курсъ идеологической науки въ вопросахъ и ответахъ). - М.: Книгоизд-во писателей, 1914. - 203 с.
2. Эмиль Дюркгейм. Общественное сознание. Социологический метод. Дата обращения: 4 марта 2010. Архивировано 21 февраля 2009 года.
3. Общественное сознание. Его уровни и форма. Дата обращения: 4 марта 2010. Архивировано 14 июня 2013 года.
4. Искусство как форма общественного сознания. Дата обращения: 4 марта 2010. Архивировано 3 октября 2009 года.
5. Наука как форма общественного сознания. Вебер «Наука как призвание и профессия» (недоступная ссылка)
6. Фарбер И. Е. Правосознание как форма общественного сознания. - М.: Юрид. лит., 1963. Дата обращения: 4 марта 2010. Архивировано 14 февраля 2017 года.